

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-
ДОРОЖНІЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет управління та бізнесу

Кафедра економіки і підприємництва

Конспект лекцій з навчальної дисципліни

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА

для студентів денної та заочної форми навчання
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»

Укладач:
доцент кафедри економіки і підприємництва, к.е.н., доцент
Шевченко І.Ю.

Харків, 2018

ЗМІСТ

Тема 1. Економічна діагностика як навчальна дисципліна

Сутність і призначення економічної діагностики. Види економічної діагностики. Методологія економічної діагностики. Інформаційна база економічної діагностики.

Тема 2. Експрес-діагностика структури майна підприємства та джерел його фінансування

Експрес-діагностика активу та пасиву балансу підприємства. Моделі фінансування активів підприємства.

Тема 3. Діагностика фінансових результатів діяльності підприємства

Порядок формування фінансового результату діяльності підприємства. Діагностика фінансового результату підприємства.

Теми 4-5. Діагностика фінансового стану підприємства

Діагностика рентабельності підприємства. Діагностика ліквідності підприємства. Діагностика структури капіталу підприємства. Діагностика грошових потоків підприємства.

Тема 6. Діагностика виробничого потенціалу підприємства

Виробничий потенціал підприємства як об'єкт діагностування. Діагностика оборотності капіталу підприємства.

Теми 7-8. Діагностика економічної безпеки підприємства

Діагностика фінансової стійкості підприємства. Діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства. Складання матриці фінансової стратегії підприємства (матриці Франсона-Романе).

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Економічна діагностика» належить до циклу вибіркових навчальних дисциплін підготовки магістрів спеціальності 051 «Економіка».

Метою навчальної дисципліни є теоретична та практична підготовка магістрів в галузі економіки на рівні професійних вимог зі спеціальності щодо реалізації комплексного підходу до аналітичної оцінки економічної і фінансової діяльності сучасного підприємства.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є принципи діагностики результативності господарської діяльності та визначення фінансової стійкості підприємства.

По завершенні вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

види та призначення економічної діагностики; інформаційну базу та інструментарій економічної діагностики; методику опрацювання бухгалтерської звітності для цілей економічної діагностики; рівні та співвідношення граничних значень показників діяльності підприємства, що обумовлюють його фінансову стійкість і платоспроможність; сутність діагностики формування, розподілу і використання ресурсів підприємства; основи оцінки конкурентного середовища і конкурентоспроможності підприємства; засади діагностики рівня економічної безпеки і корпоративної культури підприємства.

вміти:

агрегувати бухгалтерсько-фінансову звітність підприємства; коректно застосовувати методологію економічної діагностики; досліджувати зовнішні і внутрішні чинники фінансової стійкості підприємства; виконувати комплексну діагностику фінансово-економічної діяльності підприємства (експрес-діагностику, діагностику структури майна та джерел його фінансування, управлінську діагностику, фінансову діагностику, діагностику виробничого потенціалу підприємства, діагностику економічної безпеки підприємства, діагностику конкурентного середовища та конкурентоспроможності підприємства, діагностику корпоративної культури підприємства тощо) для цілей тактичного та стратегічного управління розвитком підприємства.

ТЕМА 1

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Сутність і призначення економічної діагностики

Економічна діагностика – це оцінка фінансового стану підприємства, виявлення резервів його стабілізації і поліпшення.

Фінансовий стан підприємства – це система показників, що характеризують потенційні і реальні фінансові можливості підприємства.

Фінансовий стан підприємства – це:

- 1) міра забезпечення підприємства фінансовими ресурсами;
- 2) ступінь раціональності розміщення фінансових ресурсів для здійснення ефективної господарської діяльності;
- 3) своєчасність погашення підприємством своїх зобов'язань.

Результати економічної діагностики мають значення для широкого кола **користувачів**:

- 1) **внутрішніми** користувачами є керівництво підприємства;
- 2) **зовнішніх** користувачів можна умовно розділити на **2 групи**.

Першу групу складають найбільш зацікавлені особи, наприклад, існуючі та потенційні інвестори, кредиторів, постачальники, клієнти, державні установи, працівники підприємства.

Другу групу користувачів складають органи статистики, ЗМІ, фінансові консультанти, аудиторські фірми.

2. Види економічної діагностики

Економічна діагностика включає такі **види**:

1) **фінансова діагностика**:

- 1.1 експрес-діагностика (діагностика структури майна підприємства та джерел його фінансування);
- 1.2 управлінська діагностика (діагностика фінансових результатів діяльності підприємства);
- 1.3 діагностика виробничого потенціалу підприємства;
- 1.4 діагностика економічної безпеки підприємства;

2) **стратегічна діагностика**:

- 1.1 діагностика конкурентного середовища підприємства;
- 1.2 діагностика конкурентоспроможності підприємства;

- 1.3 діагностика конкурентоспроможності продукції підприємства;
3) корпоративна діагностика (діагностика корпоративної культури підприємства).

3. Методологія економічної діагностики

До основних методів обробки інформації в економічній діагностиці відносяться:

- 1) горизонтальний (часовий) аналіз;
- 2) вертикальний (структурний) аналіз;
- 3) коефіцієнтний аналіз;
- 4) трендовий аналіз.

Горизонтальний або часовий аналіз передбачає зіставлення значень показників в наступному періоді в порівнянні з попереднім періодом (аналіз в динаміці або ретроспективний аналіз).

Вертикальний або структурний аналіз передбачає визначення частки (значимості) окремих показників в підсумковому (сумарному) показнику.

Коефіцієнтний аналіз передбачає додатковий розрахунок ряду показників-коефіцієнтів.

Трендовий аналіз передбачає виявлення динаміки (тренду) окремих показників без урахування впливу випадкових величин.

4. Інформаційна база економічної діагностики

Базовими джерелами інформації для проведення економічної діагностики є:

- 1) Форма 1 – «Баланс» або «Звіт про фінансовий стан»;
- 2) Форма 2 – «Звіт про фінансові результати» або «Звіт про сукупний дохід»;
- 3) Форма 3 – «Звіт про рух грошових коштів»;
- 4) Форма 4 – «Звіт про власний капітал»;
- 5) Форма 5 – «Примітки до фінансової звітності».

«Баланс» або «Звіт про фінансовий стан» є звітним документом, що містить інформацію про майно підприємства (активи) та джерела його формування (пасиви). Актив балансу містить інформацію про необоротні та оборотні активи підприємства. Пасив балансу містить інформацію про власний капітал, довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення підприємства.

«Звіт про фінансові результати» або **«Звіт про сукупний дохід»** містить інформацію про найважливіші показники економічної ефективності діяльності підприємства: чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збиток), фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток), чистий фінансовий результат (прибуток або збиток).

«Звіт про рух грошових коштів» містить інформацію про рух грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності (з подальшим обчисленням чистого руху грошових коштів підприємства в цілому).

«Звіт про власний капітал» містить інформацію про зміни зареєстрованого (пайового) капіталу, капіталу в дооцінках, додаткового капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), неоплаченого капіталу, вилученого капіталу.

«Примітки до фінансової звітності» містять інформацію про зміни нематеріальних активів, основних засобів, капітальних інвестицій, фінансових інвестицій, доходів і витрат, грошових коштів, забезпечень і резервів, запасів, дебіторської заборгованості, нестач і втрат від псування цінностей, будівельних контрактів, податку на прибуток, використання амортизаційних відрахувань, біологічних активів, фінансових результатів від первісного визнання та реалізації сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів.

ТЕМА 2

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА СТРУКТУРИ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА ТА ДЖЕРЕЛ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ

1. Експрес-діагностика активу та пасиву балансу підприємства

Метою експрес-діагностики структури майна підприємства та джерел його фінансування є формулювання швидких висновків щодо діяльності підприємства, користуючись лише даними форми № 1 «Баланс підприємства», адже фінансовий стан підприємства значною мірою залежить саме від динаміки його активів і пасивів.

Під час виконання **експрес-діагностики активу балансу** (табл. 2.1) основну увагу треба звернути на питому вагу необоротних і оборотних активів підприємства.

Зменшення питомої ваги необоротних активів підприємства свідчить про те, що підприємство намагається отримати позитивний фінансовий результат в короткостроковому періоді, оскільки прибуток формується саме за результатами руху оборотних активів за етапами відтворювального циклу.

Зменшення питомої ваги оборотних активів на користь необоротних активів однозначно буде свідчити про намагання підприємства забезпечити потенціал майбутнього прибутку, оскільки збільшення обсягу виробництва, а відповідно й прибутку, можливе лише за рахунок збільшення потужностей виробництва.

Під час виконання **експрес-діагностики пасиву балансу** (табл. 2.2) основну увагу треба звернути на зміну питомої ваги власного і позикового капіталу підприємства.

Зменшення питомої ваги власного капіталу підприємства свідчить про те, що підприємство зазнає непокритих збитків або відбувається зменшення статутного фонду.

За часткою власний капітал повинний бути більшим від позикового капіталу, цим забезпечується платоспроможність і фінансова стійкість.

Зменшення питомої ваги власних коштів на користь короткотермінових зобов'язань однозначно буде свідчити про збільшення фінансової залежності підприємства.

Методичні вказівки для виконання експрес-діагностики структури майна підприємства та джерел його фінансування наведені в табл. 2.3.

II. Оборотні активи									
Запаси	1100								
Виробничі запаси	1101								
Незавершене виробництво	1102								
Готова продукція	1103								
Товари	1104								
Поточні біологічні активи	1110								
Депозити перестраховання	1115								
Векселі одержані	1120								
Дебіторська заборгованість за розрахунками:									
за продукцію, товари, роботи, послуги	1125								
за виданими авансами	1130								
з бюджетом	1135								
з нарахованих доходів	1140								
із внутрішніх розрахунків	1145								
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155								
Поточні фінансові інвестиції	1160								
Гроші та їх еквіваленти	1165								
Готівка	1166								
Рахунки в банках	1167								
Витрати майбутніх періодів	1170								
Частка перестраховика у страхових резервах	1180								
Інші оборотні активи	1190								
Усього за розділом II	1195								
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200								
БАЛАНС	1300								

Довгострокові забезпечення	1520								
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521								
Цільове фінансування	1525								
Благодійна допомога	1526								
Страхові резерви	1530								
Інвестиційні контракти	1535								
Призовий фонд	1540								
Резерв на виплату джекпоту	1545								
Усього за розділом II	1595								
III. Поточні зобов'язання і забезпечення									
Короткострокові кредити банків	1600								
Векселі видані	1605								
Поточна кредиторська заборгованість:									
за довгостроковими зобов'язаннями	1610								
за товари, роботи, послуги	1615								
за розрахунками з бюджетом	1620								
за розрахунками зі страхування	1625								
за розрахунками з оплати праці	1630								
за одержаними авансами	1635								
за розрахунками з учасниками	1640								
із внутрішніх розрахунків	1645								
за страховою діяльністю	1650								
Поточні забезпечення	1660								
Доходи майбутніх періодів	1665								
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670								

Інші поточні зобов'язання	1690								
Усього за розділом III	1695								
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700								
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800								
БАЛАНС	1900								

Таблиця 2.3 – Методичні вказівки до здійснення розрахунків у табл. 2.1 і табл. 2.2

Елементи балансу	Код рядка	Абсолютні величини, тис. грн.		Питома вага, %		Зміни за період			
		На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду	в абсолютних величинах, тис. грн.	у питомій вазі, %	у % до величин на початок періоду	у % до зміни підсумку балансу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		перенести з відповідних рядків балансу	перенести з відповідних рядків балансу	(стовпець № 3 ÷ підсумок балансу по стовпцю № 3) · 100%	(стовпець № 4 ÷ підсумок балансу по стовпцю № 4) · 100%	стовпець № 4 – стовпець № 3	стовпець № 6 – стовпець № 5	(стовпець № 7 ÷ стовпець № 3) · 100%	(стовпець № 7 ÷ підсумок по стовпцю № 7) · 100%

2. Моделі фінансування активів підприємства

Результати експрес-діагностики структури майна підприємства та джерел його фінансування є основою для визначення **моделі фінансування активів підприємства**.

Відомі **чотири моделі фінансування активів підприємства**: ідеальна, агресивна, консервативна, компромісна.

Ідеальна модель фінансування активів підприємства заснована на рівності величин оборотних активів і короткострокових зобов'язань і забезпечень. Відповідно, придбання необоротних активів забезпечується власним капіталом підприємства та довгостроковими зобов'язаннями і забезпеченнями.

У реальному житті така модель практично не зустрічається. Крім того, з позиції ліквідності вона є найбільш ризикованою, оскільки при несприятливих умовах (наприклад, необхідності розрахунку з усіма кредиторами одночасно) підприємство може стикнутися з необхідністю продажу частини необоротних активів для покриття поточної кредиторської заборгованості.

Агресивна модель фінансування активів підприємства означає, що довгострокові пасиви служать джерелами покриття необоротних активів і системної частини оборотних активів. Варіативна частина оборотних активів у повному обсязі покривається короткостроковою кредиторською заборгованістю.

З позиції ліквідності ця стратегія також дуже ризикована, оскільки в реальному житті обмежитися лише мінімумом поточних активів неможливо.

Консервативна модель фінансування активів підприємства припускає, що варіативна частина поточних активів також покривається довгостроковими пасивами. У цьому випадку на підприємстві короткострокової кредиторської заборгованості немає. Безумовно, така модель носить штучний характер.

Компромісна модель фінансування активів підприємства передбачає, що необоротні активи, системна частина оборотних активів і приблизно половина варіативної частини оборотних активів покриваються довгостроковими пасивами. Відповідно, з короткострокової заборгованості фінансується лише половина варіативної частини оборотних активів підприємства.

Для визначення джерел фінансування активів підприємства слід скласти наступну таблицю (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Діагностика структури майна підприємства і джерел його фінансування (тис. грн.)

Показники	Джерело інформації (Форма № 1)	1-й рік		2-й рік		3-й рік	
		на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року
Необоротні активи	ряд 1095 + + ряд 1200						
Запаси	ряд 1100						
Інші оборотні активи	ряд 1195 - - ряд 1100						
Власні кошти	ряд 1495						
Довгострокові позикові кошти	ряд 1595						
Короткострокові позикові кошти	ряд 1695						

За даними табл. 2.4 будуються схеми фінансування активів підприємства (рис. 2.1).

Актив		Пасив	
70	Необоротні активи ← 40	Власні кошти	40
20	Запаси ← 30	Довгострокові позикові кошти	30
10	Інші оборотні активи ← 10	Короткострокові позикові кошти	30
100			100

Рисунок 2.1 – Схема фінансування активів підприємства (тис. грн.)

ТЕМА 3

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1. Порядок формування фінансового результату діяльності підприємства

Головним показником економічної ефективності діяльності будь-якого підприємства є його **фінансовий результат**.

При цьому згідно з Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»» **фінансовий результат діяльності підприємства включає:**

- валовий дохід підприємства;
- дохід (виручку) від реалізації продукції;
- чистий дохід (виручку) від реалізації продукції;
- валовий прибуток/збиток;
- фінансовий результат від операційної діяльності;
- фінансовий результат до оподаткування;
- чистий фінансовий результат (чистий прибуток/збиток).

Валовий дохід – це загальна сума доходів від усіх видів діяльності, в тому числі: дохід (виручка) від реалізації продукції, доходи від фінансової та інвестиційної діяльності підприємства.

Дохід (виручка) від реалізації продукції – це сума грошових коштів, отриманих підприємством від реалізації виробленої продукції/виконуваних робіт/послуг, що надаються.

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції представляє собою різницю доходів від реалізації продукції та податку на додану вартість:

$$\text{ЧД} = \text{Д}_{\text{заг}} - \text{ПДВ}. \quad (3.1)$$

Валовий прибуток/збиток – це різниця чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції без урахування адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат:

$$\text{ВП} = \text{ЧД} - \text{С}', \quad (3.2)$$

де C' – собівартість продукції без урахування адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Згідно «Звіту про фінансові результати» **фінансовий результат від операційної діяльності** визначається наступним чином:

$$\Pi_{\text{опер}} = \text{ВП} + D_{\text{ін.опер}} - V_{\text{адм}} - V_{\text{зб}} - V_{\text{ін.опер}}, \quad (3.3)$$

де $D_{\text{ін.опер}}$ – доходи від іншої операційної діяльності;

$V_{\text{адм}}$ – адміністративні витрати;

$V_{\text{зб}}$ – витрати на збут;

$V_{\text{ін.опер}}$ – інші операційні витрати.

Фінансовий результат до оподаткування визначається наступним чином:

$$\Pi_{\text{опод}} = \Pi_{\text{опер}} + D_{\text{к}} + D_{\text{фін}} + D_{\text{ін}} - V_{\text{к}} - V_{\text{фін}} - V_{\text{ін}}, \quad (3.4)$$

де $D_{\text{к}}$, $V_{\text{к}}$ – доходи та витрати/втрати від участі в капіталі відповідно;

$D_{\text{фін}}$, $V_{\text{фін}}$ – фінансові доходи та витрати;

$D_{\text{ін}}$, $V_{\text{ін}}$ – інші доходи та витрати.

При цьому **фінансові доходи та доходи від участі в капіталі включають** в основному доходи від інвестицій в інші підприємства.

Фінансові витрати та втрати від участі в капіталі найчастіше складають виплата відсотків за позиковий капітал і втрати від уцінки фінансових інвестицій.

До **інших доходів підприємства належать:** кредиторська заборгованість, за якою минув строк позовної давності; активи, отримані безоплатно та здані в оренду (лізинг); курсові різниці; штрафи, пені, неустойки.

В свою чергу **інші витрати підприємства включають** орендні платежі, витрати на оплату послуг з охорони майна, страхування, консультаційних послуг.

Механізм формування фінансового результату підприємства представлений на рис. 3.1.

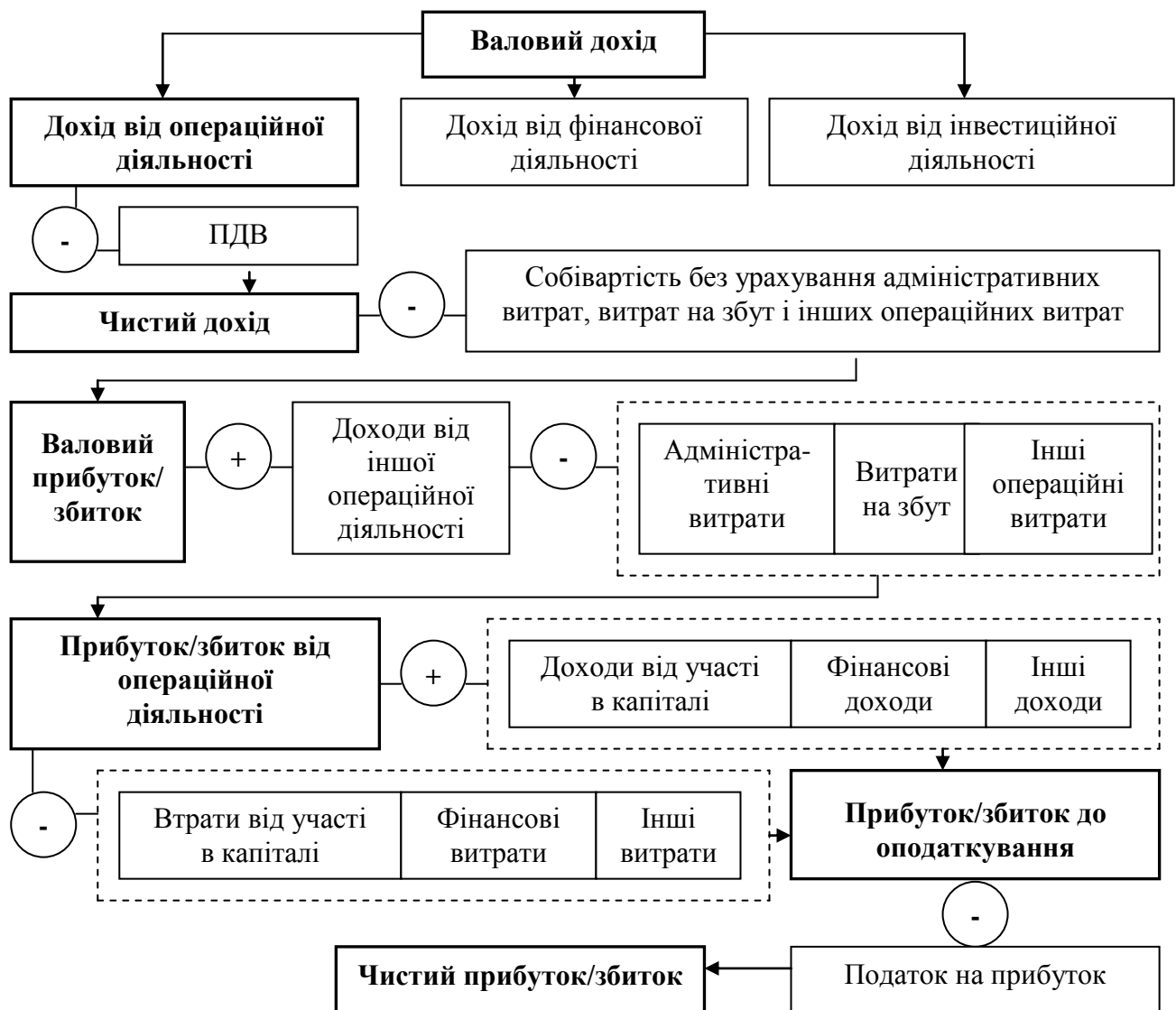

Рисунок 3.1 – Формування фінансового результату підприємства

2. Діагностика фінансового результату підприємства

Діагностика фінансових результатів діяльності підприємства передбачає ретроспективний аналіз відносної зміни таких показників як чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збиток), фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток), чистий фінансовий результат (прибуток або збиток).

При цьому особливий інтерес викликає порівняння тенденцій зміни чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого фінансового результату.

У результаті порівняння темпів зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого фінансового результату можна виділити такі **чотири тенденції**:

1) **чистий дохід зростає, а чистий прибуток зменшується.** Характеризує роботу підприємства негативно і свідчить про зростання собівартості продукції за досліджуваний період;

2) **зростання чистого доходу супроводжується зростанням чистого прибутку, але на менший відсоток.** Тенденція є загалом позитивною для розвитку підприємства і свідчить про те, що підприємство отримує досить стабільний прибуток. Незначне відставання зростання прибутку від зростання доходу може бути пов'язане з накопиченням попередніх боргів або незначним підвищенням собівартості продукції;

3) **темпи зростання чистого прибутку перевищують темпи зростання чистого доходу.** Тенденція може мати місце внаслідок зростання віддачі від впровадження нових технологій або використання більш дешевих сировини, матеріалів, енергії, що дозволяє зменшити собівартість продукції;

4) **одночасно зменшуються чистий дохід і чистий прибуток.** Тенденція є вкрай негативною та свідчить про зменшення попиту на продукцію підприємства на ринку.

Результати діагностики фінансових результатів діяльності підприємства слід представити у вигляді табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Діагностика фінансових результатів

Показники	Джерело інформації (Форма № 2)	1-й рік	2-й рік	Δ, %	3-й рік	Δ, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	ряд 2000					
Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	ряд 2090 або ряд 2095					
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збиток), тис. грн.	ряд 2190 або ряд 2195					
Фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток), тис. грн.	ряд 2290 або ряд 2295					
Чистий фінансовий результат (прибуток або збиток), тис. грн.	ряд 2350 або ряд 2355					

ТЕМИ 4-5

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

1. Діагностика рентабельності підприємства

Рентабельність – це можливість отримання прибутку підприємством від наявного капіталу чи майна:

$$R = \frac{\text{ЧФР}}{X_{\text{сер}}} \cdot 100, \quad (4.1)$$

де ЧФР – чистий фінансовий результат підприємства, тис. грн.;

$X_{\text{сер}}$ – середньорічна величина капіталу чи вартості активів підприємства, тис. грн.

Показниками рентабельності є: рентабельність виробництва продукції, рентабельність продажу продукції, рентабельність необоротних активів, рентабельність оборотних активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність позикового капіталу, рентабельність капіталу підприємства.

Зростання значень показників рентабельності є позитивною тенденцією, зменшення – негативною тенденцією.

Для здійснення більш поглибленої діагностики фінансового стану підприємства рекомендується здійснювати порівняння:

1) **рентабельності виробництва продукції та рентабельності продажу продукції**. Перевищення значення рентабельності виробництва продукції над значенням рентабельності продажу продукції свідчить про наявність попиту на продукцію підприємства на ринку. Зворотна ситуація свідчить про накопичення виробленої продукції на складах підприємства у зв'язку з недостатнім попитом на неї на ринку;

2) **рентабельності капіталу підприємства та рентабельності продажу продукції**. Одночасне зростання значень показників свідчить про зростання попиту на продукцію підприємства на ринку, зменшення – про зменшення попиту. Якщо рентабельність продажу продукції зменшується, а рентабельність капіталу зростає, то подібна тенденція свідчить про перенакопичення активів. Зворотна ситуація свідчить про скорочення активів підприємства.

Результати діагностики рентабельності підприємства слід навести у табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Діагностика рентабельності підприємства

Показники	Формули для розрахунку показників	1-й рік	2-й рік	Δ, %	3-й рік	Δ, %
Рентабельність виробництва продукції, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 2 ряд 2050}} \cdot 100$					
Рентабельність продажу продукції, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 2 ряд 2000}} \cdot 100$					
Рентабельність необоротних активів, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 1 ряд 1095}} \cdot 100$					
Рентабельність оборотних активів, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 1 ряд 1195}} \cdot 100$					
Рентабельність власного капіталу, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 1 ряд 1495}} \cdot 100$					
Рентабельність позикового капіталу, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 1 ряд 1595} + \text{Ф. 1 ряд 1695}} \cdot 100$					
Рентабельність капіталу підприємства, %	$\frac{\text{Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355}}{\text{Ф. 1 ряд 1900}} \cdot 100$					

2. Діагностика ліквідності підприємства

Ліквідність підприємства – це здатність суб'єкта господарювання погашати свою заборгованість.

Ліквідність активів – це здатність активів підприємства швидко перетворюватися на гроші.

Ліквідність балансу підприємства – це ступінь покриття платіжних зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких в грошові кошти відповідає строку погашення зобов'язань.

Вона вказує на можливість своєчасної виплати короткострокових і довгострокових зобов'язань за рахунок реалізації частини активів підприємства.

Для проведення діагностики ліквідності балансу підприємства необхідно співставити агреговані статті по активу за ліквідністю з відповідними зобов'язаннями по пасиву за строком погашення. При цьому активи підприємства групуються за ступенем їх ліквідності та розташовуються в порядку її зменшення, а зобов'язання підприємства – за термінами їх погашення і розташовуються в порядку збільшення термінів до сплати.

На основі цих розрахунків можна виділити типи балансів, які наведені в табл. 4.2.

Таблиця 4.2 – Типи балансів підприємства за ліквідністю

Абсолютно ліквідний баланс	Ліквідний баланс	Неліквідний баланс	Абсолютно неліквідний баланс	Відносно неліквідний баланс
$A_{нл} \geq P_{нт}$	$A_{нл} \geq P_{нт}$	$A_{нл} \geq P_{нт}$	$A_{нл} < P_{нт}$	$A_{нл} < P_{нт}$
$A_{шпр} \geq P_{кз}$	$A_{шпр} > P_{кз}$	$A_{шпр} < P_{кз}$	$A_{шпр} < P_{кз}$	$A_{шпр} > P_{кз}$
$A_{пр} \geq P_{дз}$	$A_{пр} < P_{дз}$	$A_{пр} < P_{дз}$	$A_{пр} \gg P_{дз}$	$A_{пр} > P_{дз}$
$A_{вр} < P_{п}$	$A_{вр} < P_{п}$	$A_{вр} \gg P_{п}$	$A_{вр} \gg P_{п}$	$A_{вр} < P_{п}$

Здатність підприємства сплачувати борги характеризують такі показники:

1) **коефіцієнт абсолютної ліквідності** показує, яку частину заборгованості підприємство може погасити за рахунок наявних коштів. Нормативне значення коефіцієнта – 0,25. Тобто за рахунок наявних грошових коштів підприємство повинно погашати хоча б 25% наявної заборгованості;

2) **коефіцієнт фінансової ліквідності** відображає платіжні можливості підприємства за умови своєчасних платежів з боку дебіторів.

Таким чином, дебіторська заборгованість підприємства разом з наявними в його розпорядженні грошовими коштами повинна дорівнювати кредиторській заборгованості;

3) **коефіцієнт загальної ліквідності** характеризує платіжні можливості підприємства за умови не лише своєчасних розрахунків дебіторів, але і продажу в разі потреби частини матеріалізованих оборотних коштів (запасів товарно-матеріальних цінностей, готової продукції).

Оптимальним вважається таке співвідношення, коли весь оборотний капітал підприємства удвічі перевищує обсяг короткострокової заборгованості;

4) **чистий оборотний капітал (власні оборотні кошти)** – це величина оборотних коштів підприємства, які воно може направити на виробничі потреби без загрози невиконання фінансових зобов'язань. Чистий оборотний капітал необхідний підприємству для підтримки нормального виробничого циклу, оскільки перевищення величини оборотних коштів над кредиторською заборгованістю означає, що підприємство може не тільки вчасно погасити свою кредиторську заборгованість, але і має власні кошти та довгострокові пасиви для фінансування частини оборотних активів, перш за все запасів;

5) **поточні фінансові потреби** показують, який обсяг коштів додатково необхідно залучити в формі короткострокового кредиту для фінансування оборотного капіталу підприємства. Чим більше значення поточних фінансових потреб, тим більше коштів необхідно додатково залучати підприємству. Від'ємні значення поточних фінансових потреб також небажані для підприємства, адже свідчать про надлишок незадіяних у виробництві оборотних коштів підприємства, в результаті чого знижується його рентабельність. Для досягнення максимального ефекту підприємство повинне прагнути до зведення поточних фінансових потреб до обсягу чистого оборотного капіталу.

Результати діагностики ліквідності балансу підприємства слід навести у вигляді табл. 4.3-4.4.

Таблиця 4.3 – Діагностика ліквідності балансу (тис. грн.)

Складові активу балансу	Джерело інформації (Форма № 1)	на початок періоду			Складові пасиву балансу	Джерело інформації (Форма № 1)	на початок періоду		
		1-й рік	2-й рік	3-й рік			1-й рік	2-й рік	3-й рік
$A_{нл}$	ряд 1160 ... ряд 1190 (крім ряд 1166, ряд 1167, ряд 1181 ... ряд 1184)				$P_{нт}$	ряд 1600 ... ряд 1650 (крім ряд 1621)			
$A_{шр}$	ряд 1115 ... ряд 1155 (крім ряд 1136)				$P_{кз}$	ряд 1660 ... ряд 1690			

Складові активу балансу	Джерело інформації (Форма № 1)	на початок періоду			Складові пасиву балансу	Джерело інформації (Форма № 1)	на початок періоду		
		1-й рік	2-й рік	3-й рік			1-й рік	2-й рік	3-й рік
$A_{пр}$	ряд 1100 ... ряд 1110 (крім ряд 1101 ... ряд 1104)				$П_{дз}$	ряд 1595			
$A_{вр}$	ряд 1095 + ряд 1200				$П_{п}$	ряд 1495 + ряд 1700 + ряд 1800			
БАЛАНС	ряд 1300				БАЛАНС	ряд 1900			
Аналогічно – на кінець періоду									

у табл. 4.3: $A_{нл}$ – найбільш ліквідні активи; $A_{шпр}$ – активи, які швидко реалізуються; $A_{пр}$ – активи, які повільно реалізуються; $A_{вр}$ – активи, які важко реалізуються; $П_{нт}$ – найбільш термінові зобов'язання; $П_{кз}$ – короткострокові пасиви; $П_{дз}$ – довгострокові пасиви; $П_{п}$ – постійні пасиви.

Таблиця 4.4 – Показники ліквідності підприємства

Показники	Формули для розрахунку	Нормативне значення	на початок періоду		
			1-й рік	2-й рік	3-й рік
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{A_{нл}}{П_{нт} + П_{кз}}$	$> 0,25$			
Коефіцієнт фінансової ліквідності	$\frac{A_{нл} + A_{шпр}}{П_{нт} + П_{кз}}$	> 1			
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\frac{A_{нл} + A_{шпр} + A_{пр}}{П_{нт} + П_{кз}}$	> 2			
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	$A_{нл} + A_{шпр} + A_{пр} - П_{нт} - П_{кз}$	> 0			
Поточні фінансові потреби, тис. грн.	$ЧОК - A_{нл}$	< 0			
Аналогічно – на кінець періоду					

3. Діагностика структури капіталу підприємства

Показники структури капіталу підприємства характеризують співвідношення власних і позикових коштів на підприємстві. Тобто фактично вони показують ступінь захищеності інтересів кредиторів і інвесторів, які мають вкладення в компанію. Тому ці коефіцієнти називають ще **коефіцієнтами платоспроможності підприємства**.

До показників структури капіталу (коефіцієнтів платоспроможності підприємства) належать:

- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт фінансової залежності;
- коефіцієнт забезпеченості власними джерелами.

Коефіцієнт автономії показує, яку частину коштів підприємства складають власні кошти.

Оптимальним вважається випадок, коли власні кошти складають >50% підсумку балансу.

Підвищення даного коефіцієнта свідчить про збільшення фінансової незалежності підприємства, зниження ризику фінансових ускладнень у майбутньому, підвищення гарантій погашення підприємством своїх зобов'язань.

Коефіцієнт фінансової залежності характеризує залежність компанії від зовнішніх позик.

В оптимальному варіанті власні кошти повинні цілком покривати короткострокову фінансову заборгованість підприємства.

Чим вищий даний коефіцієнт, тим більше позик у підприємства і тим вищий ступінь ризику, що може призвести до банкрутства.

Високий рівень коефіцієнта фінансової залежності означає також можливість виникнення **дефіциту коштів**.

Коефіцієнт забезпеченості власними джерелами дозволяє визначити частку власних коштів, які направило підприємство на придбання оборотних активів.

Якщо даний коефіцієнт більший від 1, то має місце надлишок власних коштів на підприємстві і їх можна направити на придбання оборотних активів.

Якщо даний коефіцієнт менший від 1, то власних коштів не вистачає навіть для придбання основних засобів та нематеріальних активів.

Результати діагностики структури капіталу підприємства слід представити у вигляді табл. 4.5.

Таблиця 4.5 – Показники структури капіталу підприємства

Показники	Формули для розрахунку	Нормативне значення	на початок періоду		
			1-й рік	2-й рік	3-й рік
Коефіцієнт автономії	$\frac{\text{Ф. 1 ряд 1495} + \text{ряд 1700} + \text{ряд 1800}}{\text{Ф. 1 ряд 1900}}$	0,5			
Коефіцієнт фінансової залежності	$\frac{\text{Ф. 1 ряд 1595} + \text{ряд 1695}}{\text{Ф. 1 ряд 1495} + \text{ряд 1700} + \text{ряд 1800}}$	1			
Коефіцієнт забезпеченості власними джерелами	$\frac{\text{Ф. 1 ряд 1495} + \text{ряд 1700} + \text{ряд 1800} - \text{ряд 1095}}{\text{Ф. 1 ряд 1195}}$	1			
Аналогічно – на кінець періоду					

4. Діагностика грошових потоків підприємства

Для відстеження основних тенденцій фінансової ефективності діяльності підприємства необхідно визначити основні джерела надходжень коштів і напрямки їх використання.

Сума надходжень грошових коштів від різних джерел фінансування діяльності підприємства (виробничо-господарської діяльності, інвестиційної діяльності, фінансової діяльності) називається **вхідним грошовим потоком підприємства**.

Виробничо-господарська діяльність підприємства – це діяльність підприємства, пов'язана з виробництвом та обміном матеріальних і нематеріальних благ, що виступають у формі товару (виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт).

Інвестиційна діяльність підприємства – це діяльність підприємства, пов'язана з вкладенням капіталу в інвестиційні проекти з метою одержання прибутку або іншого (наприклад, соціального чи екологічного) ефекту.

Фінансова діяльність підприємства – це діяльність підприємства, пов'язана з роботою з цінними паперами на фондовому ринку (біржі).

Сума витрат грошових коштів підприємством на здійснення різних видів діяльності називається **вихідним грошовим потоком підприємства**.

Різниця вхідного та вихідного грошових потоків підприємства – кошти, які залишаються на підприємстві протягом фінансового року, називається **чистим грошовим потоком підприємства (ЧГП)**.

Відмінність чистого грошового потоку від величини прибутку обумовлена тим, що в фінансовому обліку при розрахунку прибутку статті витрат і надходжень відображаються на момент підписання угоди, в той же час реальні грошові кошти можуть надійти на рахунок підприємства через певний час.

Результати діагностики грошових потоків підприємства слід представити у вигляді табл. 4.6.

Таблиця 4.6 – Діагностика грошових потоків підприємства

Показники	Ум. позн.	Формули для розрахунку	1-й рік	2-й рік	3-й рік
1. Виробничо-господарська діяльність (ВГД)					
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	ЧП	Ф. 2 ряд 2350 або ряд 2355			
Амортизація, тис. грн.	А	Ф. 1 ряд 1002 (зміна за період)			
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	ДЗ	Ф. 1 ряд 1125 ... ряд 1155 (зміна за період)			
Виробничі запаси, тис. грн.	ВЗ	Ф. 1 ряд 1100 ... ряд 1104 (зміна за період)			
Кредиторська заборгованість, тис. грн.	КЗ	Ф. 1 ряд 1595 + ряд 1695 (зміна за період)			
Необоротні активи, тис. грн.	НА	Ф. 1 ряд 1001 + ряд 1011 (зміна за період)			
Чистий грошовий потік від ВГД, тис. грн.	ЧГП _{вгд}	ЧП + А – ДЗ – ВЗ + КЗ – НА			
2. Інвестиційна діяльність (ІД)					
Інвестиційна нерухомість, тис. грн.	ІН	Ф. 1 ряд 1015 (зміна за період)			
Довгострокові фінансові інвестиції, тис. грн.	ДФІ	Ф. 1 ряд 1030 + ряд 1035 (зміна за період)			
Чистий грошовий потік від ІД, тис. грн.	ЧГП _{ід}	(-ІН) - ДФІ			

Показники	Ум. позн.	Формули для розрахунку	1-й рік	2-й рік	3-й рік
3. Фінансова діяльність (ФД)					
Короткострокові фінансові інвестиції, тис. грн.	КФІ	Ф. 1 ряд 1160 (зміна за період)			
Додатковий капітал, тис. грн.	ДК	Ф. 1 ряд 1410 (зміна за період)			
Чистий грошовий потік від ФД, тис. грн.	ЧГП _{фд}	(-КФІ) + ДК			
Чистий грошовий потік підприємства, тис. грн.	ЧГП	ЧГП _{вгд} + ЧГП _{ід} + ЧГП _{фд}			

ТЕМА 6

ДІАГНОСТИКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1. Виробничий потенціал підприємства як об'єкт діагностування

Під **виробничим потенціалом підприємства** розуміють його потенційну спроможність виготовляти продукцію (товари, роботи, послуги) таких асортименту, номенклатури та якості, які задовольняють ключовим параметрам попиту на ринку.

Основою виробничого потенціалу підприємства є **необоротні та оборотні активи**.

Необоротні активи – це частина активів підприємства у вигляді засобів праці, що функціонують у виробництві тривалий час, зберігають при цьому свою матеріальну форму і переносять свою вартість на вартість знову виготовленої продукції частинами в міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань.

Оборотні активи – це частина активів підприємства у вигляді предметів праці, які беруть участь в одному виробничому циклі, повністю споживаються в ньому і переносять свою вартість на вартість готової продукції відразу і повністю.

Традиційний **кругообіг оборотних активів підприємства** виглядає наступним чином:

$$Г - ВЗ \dots В \dots ГП - Г_1, \quad (6.1)$$

де Г – грошові кошти, авансовані суб'єктом господарювання;

ВЗ – виробничі запаси;

В – виробництво (процес обороту перерваний, але процес кругообігу продовжується в сфері виробництва);

ГП – готова продукція;

Г₁ – грошові кошти, отримані від продажу продукції.

Прийнято виділяти три стадії кругообігу оборотних активів:

1. Оборотні активи виступають у грошовій формі і використовуються для створення виробничих запасів – **інвестиційна стадія**.

2. Виробничі запаси споживаються в процесі виробництва, утворюючи незавершене виробництво і перетворюючись в готову продукцію – **виробнича стадія**.

3. Процес реалізації готової продукції, в результаті якого отримуються необхідні кошти для поповнення виробничих запасів – **реалізаційна стадія**.

2. Діагностика оборотності капіталу підприємства

Діагностика виробничого потенціалу підприємства здійснюється шляхом діагностування оборотності капіталу суб'єкта господарювання.

Оборотність капіталу підприємства – це його здатність повертатися в процесі господарського кругообігу в грошову форму.

Показниками оборотності капіталу підприємства є **коефіцієнт оборотності та період обороту**.

Коефіцієнт оборотності капіталу підприємства характеризує кількість його оборотів за звітний період (як правило, рік):

$$K_{об} = \frac{ЧД}{X_{сер}}, \quad (6.2)$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.;

$X_{сер}$ – середньорічна величина капіталу чи вартості активів підприємства, тис. грн.

Період обороту капіталу підприємства характеризує тривалість одного повного обороту коштів:

$$T_{об} = \frac{D_k}{K_{об}}, \quad (6.3)$$

де D_k – кількість календарних днів у році (365 або 366), дні.

Важливим є порівняння періодів обороту дебіторської та кредиторської заборгованості. Оптимальною є їх рівність. Більший період обороту дебіторської заборгованості свідчить про низький рівень платежів контрагентів підприємству, кредиторської заборгованості – про наявність труднощів своєчасного розрахунку підприємства з контрагентами.

Також доцільним є порівняння періодів обороту необоротних активів і власного капіталу, на основі чого робиться висновок про обсяг фінансування необоротних активів за рахунок власних коштів підприємства.

Результати діагностики виробничого потенціалу підприємства слід навести в табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Діагностика виробничого потенціалу підприємства

Показники	Формули для розрахунку показників	1-й рік	2-й рік	3-й рік
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	$K_{обНА} = \frac{\Phi \text{ 2 ряд 2000}}{\Phi \text{ 1 ряд 1095}}$			
Період обороту необоротних активів, дні	$T_{обНА} = \frac{D_k}{K_{обНА}}$			
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, у т.ч.:	$K_{обОА} = \frac{\Phi \text{ 2 ряд 2000}}{\Phi \text{ 1 ряд 1195}}$			
- дебіторської заборгованості за товари.	$K_{обДЗ} = \frac{\Phi \text{ 2 ряд 2000}}{\Phi \text{ 1 ряд 1125}}$			
Період обороту оборотних активів, дні, у т.ч.:	$T_{обОА} = \frac{D_k}{K_{обОА}}$			
- дебіторської заборгованості за товари.	$T_{обДЗ} = \frac{D_k}{K_{обДЗ}}$			
Коефіцієнт оборотності активів (капіталу)	$K_{обАП} = \frac{\Phi \text{ 2 ряд 2000}}{\Phi \text{ 1 ряд 1300}}$			
Період обороту активів (капіталу), дні	$T_{обАП} = \frac{D_k}{K_{обАП}}$			
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	$K_{обВК} = \frac{\Phi \text{ 2 ряд 2000}}{\Phi \text{ 1 ряд 1495}}$			
Період обороту власного капіталу, дні	$T_{обВК} = \frac{D_k}{K_{обВК}}$			
Коефіцієнт оборотності позикового капіталу	$K_{обПК} = \frac{\Phi \text{ 2 ряд 2000}}{\Phi \text{ 1 ряд 1595} + \text{ряд 1695}}$			
Період обороту позикового капіталу, дні	$T_{обПК} = \frac{D_k}{K_{обПК}}$			

ТЕМИ 7-8

ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1. Діагностика фінансової стійкості підприємства

Економічна безпека є складним економічним поняттям, що характеризує фінансову спроможність підприємства продовжити діяльність на ринку.

У світовій практиці існує три головні моделі діагностування економічної безпеки підприємства:

- визначення фінансової стійкості підприємства;
- оцінка ймовірності настання банкрутства підприємства;
- складання матриці фінансової стратегії підприємства.

Діагностика фінансової стійкості підприємства заснована на визначенні надлишку чи нестачі коштів для формування запасів підприємства.

Виділяють чотири основних типи фінансової стійкості підприємства:

1) **абсолютна фінансова стійкість підприємства** характеризується тим, що підприємство своєчасно виконує всі розрахунки з контрагентами.

Водночас у підприємства залишаються кошти для закупівлі необхідних ресурсів і початку наступного виробничого циклу. При цьому запаси підприємства менше суми чистого оборотного капіталу і короткострокових кредитів банків;

2) **нормальна фінансова стійкість підприємства** характеризує можливість суб'єкта господарювання своєчасно розрахуватися із кредиторами, однак такому підприємству може не вистачити коштів для придбання всіх необхідних ресурсів для початку наступного виробничого циклу.

Таким чином, підприємства змушені залучати кредити для закупівлі сировини. Запаси підприємства дорівнюють сумі чистого оборотного капіталу і короткострокових кредитів банків;

3) **нестійкий фінансовий стан підприємства** пов'язаний з порушенням його платоспроможності. Для нього характерне залучення тимчасово вільних коштів в оборот.

У залежності від причин виникнення нестійкого фінансового стану виділяють такі **види фінансової нестійкості підприємства**:

а) **нормальна фінансова нестійкість.** Фінансова нестійкість підприємства вважається нормальною, якщо виконуються наступні умови:

1) сума запасів сировини та готової продукції дорівнює або перевищує суму короткострокових позикових коштів;

2) сума незавершеного виробництва та витрат майбутніх періодів дорівнює або є меншою суми чистого оборотного капіталу підприємства.

Для підприємства з нормальною фінансовою нестійкістю характерна тенденція до зниження всіх фінансових показників діяльності підприємства.

Для виходу з такого становища слід здійснювати додаткову емісію цінних паперів або залучати зовнішні інвестиції;

б) **ненормальна фінансова нестійкість** характерна для підприємств, які не можуть знайти свою ринкову нішу.

У таких підприємств спостерігається неузгоджена динаміка показників: частина показників має позитивну динаміку, а частина – негативну.

Можливими варіантами виходу зі стану ненормальної фінансової нестійкості підприємства є:

- диверсифікація виробництва (перепрофілювання);
- скорочення непрофільних чи збиткових підрозділів;
- виробництво продукції, на яку є достатній попит на ринку;
- активна рекламна діяльність;
- додаткове вивчення цільових споживачів.

Як правило, розв'язання проблем для таких підприємств зосереджено перш за все не у фінансовій, а у маркетинговій сфері діяльності.

4) **кризовий фінансовий стан підприємства.** Підприємство знаходиться на межі банкрутства. Для таких підприємств характерна майже повна відсутність прибутку протягом тривалого періоду часу. Як правило, такі підприємства мають низьку ліквідність. Додаткове вкладення коштів у такі підприємства дає низьку віддачу.

Результати діагностики фінансової стійкості підприємства слід навести в табл. 7.1.

У табл. 7.1 п. 5-9 розраховуються лише у разі, якщо на підприємстві було діагностовано нестійкий фінансовий стан (для ідентифікації типу фінансової нестійкості підприємства).

Таблиця 7.1 – Діагностика фінансової стійкості підприємства
(тис. грн.)

№ з/п	Показники	Джерело інформації (Форма 1)	1-й рік	2-й рік	3-й рік
1	Запаси	ряд 1100			
2	Чистий оборотний капітал	ряд 1195 – ряд 1695			
3	Короткострокові кредити банків	ряд 1600			
Сума п. 2-3					
абсолютна фінансова стійкість (п. 1 < $\sum$ п. 2-3) нормальна фінансова стійкість (п. 1 = $\sum$ п. 2-3)					
4	Тимчасово вільні кошти	ряд 1415 + ряд 1525			
Сума п. 2-4					
нестійкий фінансовий стан (п. 1 $\leq$ $\sum$ п. 2-4) кризовий фінансовий стан (п. 1 > $\sum$ п. 2-4)					
5	Запаси сировини	ряд 1101			
6	Готова продукція	ряд 1103			
Сума п. 5-6					
7	Короткострокові позикові кошти	ряд 1695			
8	Незавершене виробництво	ряд 1102			
9	Витрати майбутніх періодів	ряд 1170			
Сума п. 8-9					
нормальна фінансова нестійкість ($\sum$ п. 5-6 $\geq$ п. 7) нормальна фінансова нестійкість ($\sum$ п. 8-9 $\leq$ п. 2) ненормальна фінансова нестійкість ($\sum$ п. 5-6 < п. 7) ненормальна фінансова нестійкість ($\sum$ п. 8-9 > п. 2)					

2. Діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства

Найбільш поширеною у світовій практиці є методика визначення ймовірності банкрутства підприємства за **моделями Альтмана**. У науковій літературі частіше визначають дві моделі Альтмана для діагностики ймовірності банкрутства підприємства.

Перша модель дозволяє відстежити ймовірність банкрутства підприємства на конкретну дату – **двофакторна модель Альтмана**.

Друга модель визначає ймовірність банкрутства підприємства за певний період часу – **п’ятифакторна модель Альтмана**.

Сутність **двофакторної моделі Альтмана** полягає в моделюванні узагальненого показника Z за формулою:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot K_{\text{фл}} + 0,579 \cdot \text{ПВ}_{\text{пк}}, \quad (7.1)$$

де $K_{\text{фл}}$ – коефіцієнт фінансової ліквідності;

$\text{ПВ}_{\text{пк}}$ – питома вага позикових коштів у пасиві балансу підприємства.

Якщо $Z > 0$ – ймовірність настання банкрутства підприємства висока, коли $Z < 0$ – ймовірність настання банкрутства підприємства незначна.

Результати діагностики ймовірності банкрутства підприємства за двофакторною моделлю Альтмана слід навести в табл. 7.2.

Таблиця 7.2 – Діагностика ймовірності банкрутства підприємства за двофакторною моделлю Альтмана

Показники	Формули для розрахунку	1-й рік	2-й рік	3-й рік
Коефіцієнт фінансової ліквідності	перенести з табл. 4.4			
Питома вага позикових коштів у пасиві балансу підприємства	$\frac{\text{Ф. 1 ряд 1595} + \text{ряд 1695}}{\text{Ф. 1 ряд 1900}}$			
Z				
ймовірність банкрутства підприємства				

П’ятифакторна модель Альтмана відстежує ймовірність настання банкрутства за допомогою показників, що характеризують не лише фінансову, а й виробничо-господарську діяльність підприємства.

Ймовірність настання банкрутства підприємства за цією моделлю обчислюється за формулою

$$Z = 1,21 \cdot x_1 + 1,4 \cdot x_2 + 3,3 \cdot x_3 + 0,6 \cdot x_4 + 0,999 \cdot x_5, \quad (7.2)$$

де x_1 – питома вага чистого оборотного капіталу у підсумку балансу підприємства;

x_2 – питома вага нерозподіленого прибутку у підсумку балансу підприємства;

x_3 – відношення валового прибутку до підсумку балансу підприємства;

x_4 – відношення вартості власного капіталу підприємства до величини позикових коштів;

x_5 – відношення чистого доходу від реалізації продукції до підсумку балансу підприємства.

Імовірність настання банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю є високою, якщо показник $Z < 1,8$. Якщо $1,8 < Z < 2,7$ – імовірність настання банкрутства підприємства середня. Якщо $2,7 < Z < 2,99$ – імовірність настання банкрутства підприємства невисока. Якщо $Z > 2,99$ – імовірність настання банкрутства підприємства низька.

У зв'язку з тим, що двофакторна модель враховує меншу кількість показників, а ніж п'ятифакторна модель, і обчислюється на конкретну дату, а не на весь період, може мати місце така ситуація, що ймовірність, отримана за двофакторною моделлю Альтмана, суперечить імовірності, отриманій за п'ятифакторною моделлю Альтмана. Наприклад, за двофакторною моделлю ймовірність настання банкрутства підприємства велика, а за п'ятифакторною моделлю – мала, чи навпаки. У такому випадку орієнтуватися треба на результат, отриманий за п'ятифакторною моделлю Альтмана.

Результати діагностики ймовірності банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю Альтмана слід навести в табл. 7.3.

Таблиця 7.3 – Діагностика ймовірності банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю Альтмана

№ з/п	Показники	Формули для розрахунку	1-й рік	2-й рік	3-й рік
1	Чистий оборотний капітал, тис. грн.	перенести з табл. 7.1			
2	Баланс, тис. грн.	Ф. 1 ряд 1300 або ряд 1900			
	x_1	п. 1 / п. 2			
3	Нерозподілений прибуток, тис. грн.	Ф. 1 ряд 1420			
	x_2	п. 3 / п. 2			
4	Валовий прибуток, тис. грн.	Ф. 2 ряд 2090 або ряд 2095			
	x_3	п. 4 / п. 2			

№ з/п	Показники	Формули для розрахунку	1-й рік	2-й рік	3-й рік
5	Власний капітал, тис. грн.	Ф. 1 ряд 1495			
6	Позикові кошти, тис. грн.	Ф. 1 ряд 1595 + ряд 1695			
	x_4	п. 5 / п. 6			
7	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	Ф. 2 ряд 2000			
	x_5	п. 7 / п. 2			
	Z				
	ймовірність банкрутства підприємства				

3. Складання матриці фінансової стратегії підприємства (матриці Франсона-Романе)

Матриця фінансової стратегії (матриця Франсона-Романе) дозволяє визначити обсяг коштів, який отримало підприємство окремо у результаті господарської й фінансової діяльності.

За результатами фінансової (РФД) (Ф. 2. ряд 2200 + ряд 2220 – ряд 2250 – ряд 2255) і господарської (РГД) (Ф. 2. ряд 2190 або ряд 2195) діяльності розраховується результат фінансово-господарської діяльності підприємства (РФГД) як сума РФД і РГД.

Ґрунтуючись на значеннях РФД, РГД і РФГД складається **матриця фінансової стратегії (матриця Франсона-Романе)** (рис. 7.1).

	$РФД < 0$	$РФД = 0$	$РФД > 0$
$РГД > 0$	квадрант № 1 РФГД = 0	квадрант № 4 РФГД > 0	квадрант № 6 РФГД > 0
$РГД = 0$	квадрант № 7 РФГД < 0	квадрант № 2 РФГД = 0	квадрант № 5 РФГД > 0
$РГД < 0$	квадрант № 9 РФГД < 0	квадрант № 8 РФГД < 0	квадрант № 3 РФГД = 0

Рисунок 7.1 – Матриця фінансової стратегії (матриця Франсона-Романе)

Матриця фінансової стратегії (матриця Франсона-Романе) необхідна для визначення як поточного рівня діяльності підприємства, так і можливих стратегій його подальшого розвитку. Вона дозволяє прогнозувати можливі варіанти розвитку виробничої та фінансової діяльності підприємства на 2-3 роки.

Залежно від результатів господарської та фінансової діяльності підприємства виділяють 9 типів фінансової стратегії суб'єкта господарювання, які об'єднані в **3 групи**:

- **зона рівноваги** (квадранти 1, 2, 3) – характеризується посередніми результатами діяльності підприємства;
- **зона успіхів** (квадранти 4, 5, 6) – характеризується позитивним потоком коштів хоча б від одного з видів діяльності підприємства;
- **зона дефіциту** (квадранти 7, 8, 9) – характеризується відтоком коштів хоча б по одному з видів діяльності підприємства.

Забезпечити постійне ідеальне значення (**квадрант 6**) РФГД практично неможливо, тому необхідно прагнути втримати підприємство в межах безпечної зони – не нижче зони рівноваги.

Розглянемо більш детально **квадранти матриці фінансової стратегії (матриці Франсона-Романе)**:

Квадрант 1 «Батько сімейства». Якщо підприємство перебуває в цьому квадранті, то темпи зростання його капіталу менше можливих, тобто задіяні не всі резерви використання ресурсів підприємства.

У підприємства спостерігається приплив коштів від господарської діяльності, тобто воно має стабільний прибуток, але цей прибуток осідає на розрахунковому рахунку й не використовується у вигідних (найбільш ризикових) фінансових операціях.

Можливі напрямки розвитку підприємства можна відстежити за допомогою показників оборотності. Якщо відбувається прискорення показників оборотності всього капіталу підприємства, то стан підприємства у квадранті 1 можна вважати стійким і вдалим для його діяльності, тобто суб'єкт господарювання має можливість перейти у квадрант 4. Якщо показники оборотності уповільнюються, то таке підприємство характеризується старінням виробництва, воно має застаріле устаткування, зношені основні фонди. Якщо не вкласти додаткові кошти у відновлення основних фондів, то таке підприємство переміститься у квадрант 7.

Квадрант 2 «Стійка рівновага». Одне з найбільш вигідних положень для підприємства – воно не женеться за конкурентами та не є аутсайдером на ринку.

Якщо має місце зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), то за сприятливих умов розвитку (зокрема, при перевищенні темпів зростання чистого прибутку над темпами зростання чистої виручки) підприємство може переміститися до квадранту 5. При низьких рівнях чистого прибутку існує загроза потрапляння до квадранта 3, а при дуже поганих фінансових результатах діяльності підприємства – до квадранта 8. Також, додатковий вплив можуть здійснити показники оборотності. При прискоренні оборотності всього капіталу існує можливість переходу підприємства у квадрант 1, а при великому накопиченні кредиторської заборгованості існує ризик потрапляння до квадранта 7.

Квадрант 3 «Хитка рівновага». У цьому квадранті важче втриматися, ніж у квадранті 2. Такий рівноважний стан можна зберегти лише за рахунок накопичення заборгованості, тому що виробництво не компенсує інвестовані в нього кошти.

Для погашення негативного ефекту від зростання кредиторської заборгованості підприємству необхідно: 1) вкладати всі позикові кошти у виробництво; 2) прискорити обіг капіталу підприємства; 3) збільшити власний капітал через випуск додаткових акцій. Якщо підприємству вдалося успішно реалізувати вказані заходи й темпи росту рентабельності продажів високі, то підприємство може переміститися у квадрант 5. При невдалих обставинах діяльності підприємства й подальшому накопиченні заборгованості таке підприємство може переміститися у квадрант 8.

Квадрант 4 «Рантьє». Підприємство в даному квадранті характеризується тим, що не використовує всі свої потенційні можливості з нарощування оборотних коштів або прискорення їх обігу. Таке підприємство має достатній запас коштів, однак воно вкладає їх не у власне виробництво, а надає товарні кредити своїм партнерам. При стабільній економічній ситуації, зростанні або навіть стабільному рівні рентабельності та незначній конкуренції на ринку можливе переміщення у квадрант 1, а при погіршенні показників – у квадрант 7. При значному зростанні рентабельності і прискоренні оборотності коштів, що супроводжуються значними зовнішніми виплатами, підприємство може переміститися у квадрант 2. Із квадранта 4 підприємство може переміститися тільки в гірші квадранти. За рахунок фінансової діяльності підприємство може лише втримуватися в цьому квадранті, але не може поліпшити своє фінансове становище.

Квадрант 5 «Атака». Підприємство характеризується накопиченням заборгованості, хоча поточне фінансове становище цього й не вимагає. Для таких підприємств можливе збільшення інвестиційної активності або диверсифікація виробництва. При вдалому веденні справ, підвищенні рівня рентабельності, що супроводжується накопиченням значних обсягів заборгованості, таке підприємство може переміститися у квадрант 2. При зниженні рентабельності підприємство переміститься у квадрант 8. Якщо підприємство за рахунок накопичених позикових коштів починає вкладати гроші в розширення виробництва, виробництво нових видів продукції, скупку інших підприємств, це приводить до значного сумарного зростання прибутку й створенню холдингу. Завдяки цьому таке підприємство може переміститися у квадрант 6.

Квадрант 6 «Материнське товариство». Підприємство в цьому квадранті створює безліч дочірніх компаній. Фінансування таких компаній відбувається найчастіше з позикових коштів, тому в цей квадрант можна потрапити лише із квадранта 5 при диверсифікації виробництва. Якщо питома вага позикових коштів дуже велика, то існує тенденція до переміщення такого підприємства у квадрант 4. Якщо конкуренція на ринку зростає, а майно підприємства застаріває, то можливе переміщення у квадрант 5.

Квадрант 6 – це найбільш оптимальний і важкий фінансовий стан з позиції його підтримки. З нього можна переміститися лише в нижню частину матриці.

Квадрант 7 «Епізодичний дефіцит». Такий стан спостерігається при неузгодженості строків надходження й споживання інвестицій. Час від часу поточне значення чистого оборотного капіталу на такому підприємстві буде негативним. Якщо темпи росту рентабельності високі, то підприємство зміститься у квадрант 2. Якщо темпи росту рентабельності малі, то можливе зміщення у квадрант 8, а при тривалих негативних тенденціях – у квадрант 9.

Квадрант 8 «Дилема». Підприємство характеризується тим, що, не зважаючи на збільшення заборгованості, постійно має нестачу ліквідних коштів. При високих показниках рентабельності продажів і рентабельності капіталу підприємства можливий зсув у квадрант 7. Однак, якщо показники рентабельності знижуються й доходять до негативних значень, то таке підприємство може зміститися у квадрант 9.

КвADRANT 9 «Кризовий стан». Діяльність підприємства характеризується негативними значеннями як виробничої, так і фінансової діяльності, рентабельність негативна, оборотність коштів дуже мала, умови ліквідності не виконуються. Подальше залучення позикових коштів таким підприємством стає неможливим.

Для поліпшення ситуації можливо здійснення заходів:

1) продаж майна підприємства. Цим поліпшується показник РФД і, завдяки цьому, підприємство може переміститися у квадрант 8;

2) реструктуризація та дроблення фірми на більше дрібні підприємства, кожне з яких, за рахунок зменшення сумарного боргу у розрахунку на 1 фірму, попадає у квадрант 7.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова література:

1. Бабець Є.К. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. / Бабець Є.К., Горлов М.І., Жуков С.О., Стасюк В.П. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 384 с.
2. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування / Г.О. Крамаренко. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
3. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навч. посіб. / Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенська В.В. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.
4. Мец В.Ю. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посіб. / В.Ю. Мец. – К.: Вища школа, 2003. – 278 с.

Додаткова література:

5. Афанасьєв М.В. Економічна діагностика: Навч.-метод. посіб. / М.В. Афанасьєв, Г.В. Білоконенко. – Х.: ІНЖЕК, 2007. – 295 с.
6. Гетьман О.О. Економічна діагностика: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
7. Горбачук Ю.А. Економічна діагностика: інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення / Ю.А. Горбачук, Н.Б. Кушнір. – Рівне: НУВГП, 2007. – 176 с.
8. Економічна діагностика. Практикум / Костенко Т.Д., Герасимов А.А., Рижиков В.С. та ін. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 186 с.
9. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика: Навч. посіб. / І.В. Кривов'язюк. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 456 с.
10. Посилкіна О.В. Економічна діагностика: Навч. посіб. для студентів економічних спеціальностей / О.В. Посилкіна, К.С. Світлична. – Х.: Вид-во НФаУ, 2014. – 333 с.
11. Швиданенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства: Навч. посіб. / Г.О. Швиданенко, А.І. Дмитренко. – К.: КНЕУ, 2008. – 344 с.

Інформаційні ресурси:

12. Горовий Д.А. Конспект лекцій з дисципліни «Економічна діагностика» для студентів напряму підготовки 0305 «Економіка та підприємництво» спеціальності «Економіка підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://files.khadi.kharkov.ua/upravlinnya-ta-biznesu/ekonomiki-pidpriemstva/itemlist/category/93-konspekti-lekcij-ep.html?start=80>. – Заголовок з екрану.

13. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Економічна діагностика» для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Економіка підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://files.khadi.kharkov.ua/upravlinnya-ta-biznesu/ekonomiki-pidpriemstva/item/download/14201_1f3060bef1fe20549abb47846f48e720.html. – Заголовок з екрану.

14. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з дисципліни «Економічна діагностика» для студентів заочної форми навчання галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Економіка підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://files.khadi.kharkov.ua/upravlinnya-ta-biznesu/ekonomiki-pidpriemstva/itemlist/category/125-fzn-ep.html>. – Заголовок з екрану.

15. Шевченко І.Ю. Тестові завдання з дисципліни «Економічна діагностика» для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Економіка підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://files.khadi.kharkov.ua/upravlinnya-ta-biznesu/ekonomiki-pidpriemstva/item/download/13218_0d56964c50333fad909b1f4db0f771cf.html. – Заголовок з екрану.

16. Шевченко І.Ю. Програма навчальної дисципліни «Економічна діагностика» для студентів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Економіка підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://files.khadi.kharkov.ua/upravlinnya-ta-biznesu/ekonomiki-pidpriemstva/item/download/13153_142896fe44d16055f040bc656bd7dbd9.html. – Заголовок з екрану.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Економічна діагностика»
для студентів денної та заочної форми навчання
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»

Укладач: ШЕВЧЕНКО Інна Юріївна

Відповідальний за випуск

Іванілов О.С.

В авторській редакції

Комп'ютерна верстка _____

План _____, поз. _____

Підписано до друку _____ р. Формат 60×84 1/16. Папір газетний.

Гарнітура Times New Roman Суг. Віддруковано на ризографі.

Ум. друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____.

Зам. № _____. Наклад _____ прим. Ціна договірна.

ВИДАВНИЦТВО

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Видавництво ХНАДУ, 61002, Харків-МСП, вул. Ярослава Мудрого, 25

Тел./факс: (057) 700-38-64; 707-37-03, e-mail: rio@khadi.kharkov.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції. Серія ДК № 897 від 17.04.2002 р.